

VJERA U PROCJEPU

Traženje novog izražaja

Kardinal Jean Daniélou izdao je god. 1969. knjigu pod naslovom *Vjera kroz vjekove i čovjek današnjice*. U toj knjizi — koju već imamo i u hrvatskom prijevodu — govori na jednom mjestu kako je karakteristično za naše doba da se vjera javlja upravo kod duhova koji su formirani znanstvenim metodama. »Pavao VI je primijetio da se vjera danas više ne javlja na granicama znanosti, nego u samom srcu znanstveno obrazovanoga čovjeka kojemu znanost otkriva svemir. U tom svemiru on otkriva način kako da se uspne do Boga.« Po tragovima Stvoritelja koje čovjek kao u transparentu otkriva u prirodi, po savršenostima koje ovdje nalazi — čovjek se uspinje kao po kakvim Jakovljevim ljestvama do Boga. Čovjek postavlja sebi pitanje: je li moguće da svemir, koji mi znanost otkriva kao svijet inteligentno oblikovan, i sam nije produkt neke inteligencije? Tamo gdje postoji razumljivost, postoji i razum. Upravo to potvrđuje Sartre kad piše: »Svijet je apsurdan, dakle Bog ne postoji.« A ako svijet nije apsurdan? »Slažem se sa Sartreom«, kaže dalje Daniélou, »da Bog ne postoji ako je svijet apsurdan. Međutim, ne slažem se s tvrdnjom da je svijet apsurdan. Veliki učenjaci našega vremena upravo to osporavaju, jer se svijet javlja kao izvanredna razumska tvorevina. Pa ako svijet nije apsurdan, Sartre bi morao priznati da Bog postoji. Baš zbog toga je znanstvena misao jedan od putova kojima se Bog ponovno otkriva u naše dane.« Na te riječi isti mislilac značajno nadovezuje: »Ja danas više vjerujem znanstvenoj misli, koja omogućuje ponovno otkrivanje Boga, nego literaturi, koja je strašno trula. Danas nalazimo više zdravlja u znanstvenoj misli, koja ide za stanovitom objektivnošću i ne dopušta da se govori bilo što. Želim istaknuti ovo: ako je i znanost uzrok vjerskih poteškoća, ona je i put koji ponovno vodi k Bogu. Mi se uvijek vraćamo na isto pitanje: znanost dobacuje izazov religioznom čovjeku, ali je pitanje hoće li religiozni čovjek prihvatiti izazov znanosti. On to može vrlo lako učiniti. Protestiram protiv tvrdnje da napredak znanstvene misli potiskuje religiju. Ja, naprotiv,

mislim s Teilhard de Chardinom da će čovjek 'osjećati to veću potrebu da se klanja Bogu što više bude čovjek'. Te riječi obaraju u prah i pepeo tvrdnje onih koji govore: 'Što više čovjek bude čovjek, to će manje osjećati potrebu da se klanja.' Mislim da nam iskustvo Teilhardovo pokazuje pravi put; mislim, naime, da će čovjek XXI stoljeća biti to veći poklonik što otkriveni svijet bude divniji i čudesniji od onoga koji otkrijemo mi, ljudi XX stoljeća« (u nav. dj. hrv. pr. str. 14—15).

Iako je tome tako, iako nas te riječi kardinala Daniéloua izvanredno ohrabruju, ipak nam se čini da upravo danas nije lako govoriti o vjeri i o vjerskim stvarima ljudima od znanosti. Znanstvenici nalaze Boga, ali na koji način da im ga danas približimo, opišemo, predočimo? Govorimo li tim ljudima uobičajenim crkvenim jezikom, oni nas jedva mogu slijediti. Još manje uspjeha opažamo kod ljudi izvan Crkve ili kod onih koji se ne bave ničim ozbiljno, a koječim jedino diletantski; oni nas ne razumiju. Mi se, doduše, trudimo, ali ponajčešće ne nalazimo riječi, nedostaje nam izražaj u koji bismo njima na shvatljiv način uspjeli sliti religioznu misao. Nerijetko osjećamo da se radi fatalno o dva različita načina mišljenja i teško da se — nakon poduge rasprave i objašnjivanja — konačno nademo na istoj platformi. Ponekad imamo osjećaj kao da on govori nekim kineskim jezikom koji ja, Evropejac, još nisam naučio, a niti on Kinez zna što od mog evropejskog jezika.

Plovimo prema Dubrovniku. Na palubi molim svećenički Brevir. Namjerno mi se približi mladi par. Ubrzo — nakon nekoliko uvodnih izmijenjenih rečenica — vidim da su uvjereni ateisti. Ulaze u temu o religiji. Ja sam upravo završavao molitvu 139. psalma. »Što to čitate?« upita on, profesor povijesti i istraživač na tom području. »Molim molitve sastavljene u obliku pjesama. Neke su napisane već prije 3.000 godina, neke prije 2.200. U golemom rasponu od 800 godina nastajale su ove molitve.« — »Tako? Pa tko je pisao te pjesme?« I dok sam ja ukratko razlagao tko je pisao psalme i uopće tko je pisao razne knjige Sv. Pisma, poraslo je veliko zanimanje u to dvoje mladih ljudi za sadržaj tih molitava. »Pa to ne čitate na hrvatskom?« — »Ne. Još uvijek na latinskom. Tek očekujemo hrvatsko izdanje Brevira.« — »Biste li nam htjeli nešto prevesti?« — reče ona. »Vrlo rado.« I počnem: »Gospodine, proničeš me svega i poznaješ, ti znaš kada sjednem i kada ustanem, izdaleka ti već misli moje poznaješ. Hodam li ili ležim, sve ti vidiš, znani su ti svi moji putovi. Riječ mi još nije na jezik došla, a ti, Gospodine, sve već znaš. S leđa i s lica ti me obuhvaćaš, na mene si ruku svoju stavio... Kamo da idem od duha tvojega, i kamo da od tvoga lica pobjegnem? Ako se na nebo popnem, ondje si, ako u Podzemlje legnem, i ondje si. Uzmem li krila zorina pa se naselim moru na kraj, i ondje bi me ruka tvoja vodila, desnica bi me tvoja držala. Rekнем li: 'Nek me bar tmine zakriju, i nek me noć mjesto svjetla okruži!' ni tmina tebi neće biti tamna: noć sjaji kao dan i tama kao svjetlost...« — Kako sam ja prevodio, profesor mi se još više prikućio i slijedio je svaku moju riječ, gledajući u latinski tekst. Pa kad ja nisam odmah kao s nokta pogadao najpriklad-

niji hrvatski izraz, on bi zajedno sa mnom tražio riječ. Opazio sam da dobro vlada latinskim — i to je bila platforma za daljnji razgovor. Kad sam tako došao do kraja podugog psalma, ali jednog od najljepših u Psalteriju, i kad sam završio: »Pronikni me svega, Bože, srce mi upoznaj, iskušaj me i upoznaj misli moje: pogledaj, ne idem li putem pogubnim, i povedi me putem vječnim!« — reče njegova zaručnica, koja je dosada tu nijemo stajala, onako u kratkim hlačicama, hvatajući svaku riječ i uživajući kako njezin zaručnik odlično prati latinski: »Kako je to divno!« I doista, bilo je divno ono što se tog časa među nama zbivalo, bilo je divno djelovanje milosti u tim otvorenim dušama u to divno poslijepodne kad je naš brod sjekao vode Jadrana prema Dubrovniku. Kasnije sam više puta susreo tog mladog čovjeka. Više put sam s njime razgovarao. Svaki put smo bili bliži jedan drugome . . . Uza sve to osjetio sam stanovitu težinu da na njegov način, njegovim rječnikom — prigodom tih razgovora — izrazim sadržaje naših vjerskih istina. Smatram da nije to tek neki subjektivni osjećaj, nego se uistinu radi o zamašnom problemu: govoriti crkvenim jezikom, crkvenim načinom izražavanja s ljudima »s druge strane obale« — kako se to kaže — danas je gotovo ili posve nemoguće. Treba tražiti nove riječi, nove izraze, nov način približavanja vjere i vjerskih istina mentalitetu suvremenog čovjeka. To vrijedi već velikim dijelom i za same vjernike.

Oblikovanje problema

U prijašnjim stoljećima bilo je jednostavno, svakako u stoljećima starog i srednjeg razdoblja naše evropske povijesti. Sva su se, naime, previranja prijašnjih stoljeća za vjeru u Boga ili protiv nje kretala u jednom zajedničkom horizontu shvaćanja. Ona su se događala na pozadini kršćanske vjere, koja je općenito imala na sve silan utjecaj, sve je bilo njome proćučeno, i bila je ugrađena u sva zbivanja. Na tom području zajedničkog shvaćanja razvila se i kršćanska filozofija i teologija. Postojao je jedan kršćanski formiran zajednički pogled iz kojega su se razumijevali svijet i ljudski opstanak uvijek u odnosu prema Bogu. Znalo se unaprijed posve jasno — koliko je uopće nama ljudima pojam o Bogu »jasan« — što se misli i što se označava kad bi se izgovorila riječ »Bog« ili »vjerujem u Boga!« Mislilo se na Boga i na vjeru kako se tumače u kršćanskoj vjeri. Pa i u zadnjim stoljećima, kad se podigao, narastao i prerastao ateistički protest protiv Boga, onda se taj protest upravljao uvijek jednoznačno protiv kršćanski shvaćenog Boga. Pa kad je konačno njemački filozof Nietzsche navijestio: »Bog je mrtav. Mi smo ga ubili!«, onda je Nietzsche mislio da je time isključen i uništen Bog kršćanstva. U svakom, dakle, »za« i »protiv« u pitanju Boga, još uvijek nije bio došao u pitanje sam zajednički horizont shvaćanja iz kojeg je svima bilo očito što označuju riječ »Bog« ili fraza »vjerujem u Boga«.

To se zajedničko shvaćanje korak po korak izgubilo. S raznim formama ateizma došle su i iskrivljene predodžbe i nagrđivanja slike o Bogu

i o vjeri. Iz toga ipak ne smijemo zaključiti da su to uvijek zlonamjerne izmišljotine protivnika Boga i Crkve. Te su predodžbe, naprotiv, nerijetko posve blizu naivnom predočivanju i naivnom izražavanju same kršćanske vjere, što je u dotičnim prilikama izazivalo omalovažanje i protivljenje. I zato se s pravom postavlja teško pitanje — danas kad se zajedničko shvaćanje čovjeka u svijetu duboko promijenilo: na koji način govoriti svijetu o Bogu i o vjeri?

Svijet u kojem čovjek danas živi naskroz je profani, sekularizirani svijet. To će od sutra biti više. Taj današnji svijet možemo označiti kao svijet koji se upravlja i određuje vlastitim zakonima i silama, koji čovjek sve više i sve dublje znanstveno progledava i proniče, koji isti čovjek danomice tehnički sve trijumfalnije dobiva u vlast. To je svijet kojim čovjek gospodari i manipulira. Svijet više nije katedrala Božja u kojoj se odigrava veličanstvena liturgija klanjanja, hvale i službe, nego nam više naliči na gomilu kamenja od kojeg čovjek gradi sebi kuću, neboder, babilonsku kulu. To je svijet u kojem se Bog ne susreće više vidljivo, doživljajno i iskustveno, jer svaki događaj u prirodi, svaki udes čovjeka ne ukazuje više neposredno na Boga i događaji se više ne shvaćaju samo po Bogu. Svijet i sve što se u njemu zbiva sve nam više postaje rastumačiv iz naravnih uzroka. To je svijet u kojem Bog više ne izgleda kao onaj koji neposredno u nj zahvaća, koji njime upravlja, u kojem On više ne postaje predmet ljudskog doživljavanja i iskustva. Ignacije Loyolski je u svojim duhovnim vježbama kroz stoljeća dovodio egzercitanta — onoga koji ih je obavljao — upravo do tog doživljajnog iskustva Boga u kozmosu, u čovjeku, u svim stvarima. Danas je, naprotiv, nastalo Bogu daleko i Bogu tuđe, u ovom rečenom smislu bezbožno vrijeme. U velikim svjetskim zbivanjima Bog i vjera igraju još jedva kakvu ulogu. U javnom životu više nema govora o Bogu. I svaki onaj tko bi pokušao govoriti o Bogu na javnim mjestima mora riskirati da bude isto tako ismijan. To je, kako se čini, za sebe zatvoren svijet, u kojem čovjek živi i radi bez Boga i bez vjere u Boga, u kojem čovjek nastoji razumjeti sebe i sve što se zbiva na svijetu i u kozmosu bez Boga i bez vjere. Misli se da Boga i vjere više i ne treba da bi se moglo mirno živjeti »kao čovjek« u ovom svijetu. Više se ne misli na Boga niti se pita za Nj.

Pad kad su za čovjeka današnjice — za prosječnog čovjeka, ovog kojeg susrećemo na ulici i na trgu, u tvornici i na igralištu — Bog i vjera postali nešto strano i daleko, kada u suvislosti njegova shvaćanja, doživljavanja i iskustva svijeta Bog i vjera više ne dolaze u obzir i možda nemaju više nikakva mjesta, onda se logično postavlja pitanje: možemo li, i na koji način, danas tom čovjeku približiti Boga i vjeru da mu to postane shvatljivo i prihvatljivo? Možda je to prejako postavljeno pitanje. Ali to je pozadina problema kako ga postavljaju mnogobrojni ljudi današnjice i kako u mišljenju današnjice snažno dolazi do izražaja. Sigurno je, naime, da današnji čovjek živi u vrlo promijenjenom i nadalje burno promjenljivom svijetu koji obilježava moderna znanost i tehnika i jednako tako sekularizacija, koja se i dalje širi u svim područjima ži-

vota. Dakako da to uvjetuje duboku promjenu u općem stanju u svijetu čovjekova shvaćanja. Stoga je posve opravdano pitanje: ima li u tom i takvom svijetu, tj. u cjelini takva horizonta shvaćanja i iskustva još mjesta za Boga i vjeru? Je li u tom svijetu još uopće otvorena koja dimenzija za Boga i vjeru? Ili su to vrednote i riječi koje pripadaju nekom posve drugom svijetu shvaćanja prošlih vremena, vrednote koje se više ne ugrađuju u današnji svijet i iz njega se više ne mogu razumjeti? No možda je to pitanje i posve krivo postavljeno jer Bog i vjera nisu neka stvar koja bi bila dio ovoga svijeta. Bog nije dio neke cjeline u svijetu. On je svijetu »transcendentan« — nadvisuje svijet i sve vidljivo i nevidljivo što nije On sam, u isto je vrijeme svijetu »immanentan« — drugim riječima sve je u njemu, »u njemu živimo, mičemo se i jesmo«. Pa kad se govori da u ovom svijetu Bog nema mjesta, tada se pod riječju »Bog« misli nešto posve drugo nego što je Bog u kršćanskom poimanju, Bog Gospodina našega Isusa Krista, Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi. Mislilo se i misli na izopačeni pojam Boga.

Stvarna situacija

Bilo kako bilo, mi se nalazimo u toj situaciji. I značajno je za nju ono što donosi filozof Kierkegaard. Riječ je, naime, o simboličnoj priči: o cirkusantu i o gorućem selu. Istu pripovijest ponavlja i Harvey Cox u knjizi *Grad bez Boga*, pa poslije njega i drugi. O čemu se radi? U putujućem cirkusu u Danskoj nastade požar. Da bi spasio situaciju, direktor pošalje jednoga od već maskiranih i za predstavu spremljenih cirkusanata u obližnje selo da hitno dovede pomoć. Postojala je, naime, prava opasnost da se požar, ako se na vrijeme ne lokalizira, raširi dalje, da preko osušenih polja, s kojih je žetva nedavno pobrana, prijede na selo, da zahvati kuće i da sve spali. Cirkusant dojuri u selo. Uzbuni stanovnike. Počne ih alarmirati da hitno sve ostave i pojure prema gorućem cirkusu, jer se radi i o njihovim kućama. No seljaci su smatrali da cirkusant — jer je bio maskiran za predstavu — samo odlično glumi. Bili su oduševljeni njegovim zapomaganjem. Do grla su se smijali i pljeskali mu punim oduševljenjem. Jadni cirkusant samo da ne proplače od muke što mu nitko ne vjeruje; on moli i zaklinje da pođu s njime, i to odmah. Objašnjava im da se ne radi ni o kakvoj predstavi, nego o najozbiljnijoj, kruntoj zbilji, koja se može za čas pretvoriti u gotovu tragediju. Što je više on zaklinjao, to više su se oni smijali, to čvršće su bili uvjereni da on odlično igra svoju ulogu. I nisu se makli iz svoga sela. Vatra se, međutim, proširila. Ubrzo je zahvatila i selo... Izgorio je i cirkus i selo, a bijedni cirkusant mogao je zajedno sa svojim direktorom samo plakati nad sveopćim uništenjem, kao i nad ludošću tih seljaka.

Cox pa Ratzinger i neki drugi teolozi, protestantski i katolički, navode tu priču kao primjer za stvarnu situaciju teologa danas u svijetu. Mnogi danas teologa, svećenika ili uopće vjerovjesnika ne smatraju dovoljno ozbiljno. On im izgleda kao figura iz ne znam kojeg prošlog

vijeka. Izgleda kao predstavljatelj, više ili manje odlično maskirani glumac ili cirkusant. Njegovo odijelo, šminka, sve je iz nekog doba koje nije današnje, naše... On može odlično nastupati, zaklinjati, donijeti najuvjerljivije razloge — nu on ostaje u očima tolikih samo glumac, cirkusant. On izvodi predstavu, glumu koja je u sebi zgodna, ali koja — kako oni smatraju — ima malo ili nimalo veze sa stvarnošću. Može ga se prema tome bez brige slušati, može se s njime voditi dijalog, može on primiti stanovita priznanja, a da se pri svemu tome slušači ne moraju ni najmanje uznemirivati.

Što da reknemo? Ima li nešto u toj pripovijesti? Danas teološkim govorom, crkvenim rječnikom prodrijeti do razuma, do srca modernog znanstvenika ili samo diletanta, do srca ovog čovjeka s ulice i prikazati stvar vjere kao goruće pitanje života, da to današnji čovjek shvati, da se time pokrene njegova savjest, da pokrenut počne djelovati prema tim riječima, to je upravo toliko teško — ako ne i teže — kao što je bilo teško pokrenuti one seljake u ugroženom selu.

Što dakle? Da se promijeni odijelo, ruho u kojem se nauka donosi? Ako glumac skine šminku i pokaže svoje pravo ljudsko lice, hoće li problem biti time riješen? Je li problem zaista tako jednostavan da bi trebalo samo skinuti masku, skinuti šminku prošlosti i obući se u odijelo »podanašnjnja«, uzeti sekularističke načine izražavanja i mišljenja; drugim riječima — obući se u ruho »kršćanstva bez religije« — kako je navijestio protestantski teolog Bonhoeffer — pa da se time odmah sve dovede u sklad i red? Zar bi doista bilo dovoljno sakralni ili duhovni kostim zamijeniti civilnim ili profanim da bi ljudi radosno pohrlili pomagati gasiti požar — požar skepse i požar nevjere? Naivno bi bilo misliti da bi moderna teologija ili nauka o vjeri, oprana od šminke stoljeća i preobučena u civilno odijelo mogla jednostavno predobiti duhove. Ako ona ponegdje tako demaskirana ulazi u javnost, ljudi je gledaju i primaju kao nešto promjenljivo, neozbiljno, kompromisno... S druge je strane očito da bi doista jalovo prošao čovjek koji bi izašavši iz kakvog antiknog sarkofaga s antičkim načinom ponašanja i mišljenja — pokušavao tumačiti vjeru ljudima kojih on ne može razumjeti, a niti oni njega shvatiti.

Tako se, dakle, doista radi o »kratkome spoju«, o stanovitom nerazumijevanju ili o nesporazumu. Isto je tako jasno da nije dovoljno promijeniti »šminku« i »ruho« i sve je riješeno; promijeniti način izražavanja i način mišljenja i prikloniti se modernom načinu modernog čovjeka i sve je gotovo. Koncil jasno od nas traži da promijenimo svoj način izražavanja i način mišljenja. U duhu Koncila treba poći i dalje, tj. uživjeti se u mentalitet današnjeg čovjeka — kako bismo mu na neki način mogli približiti tajne vjere, kako je to vrlo dobro naglašeno u četvrtom poglavlju konstitucije »Radost i nada« (br. 40 sl.) o zadaći Crkve u suvremenom svijetu. Crkva, naime, tvrdi da se n a dnu svih promjena kojima smo mi danas svjedoci, na dnu svih previranja o kojima je prije bilo govora »nalazi mnogo toga što je nepromjenljivo i što ima svoj najdublji temelj

u Kristu, koji je isti jučer i danas i uvijek« (GS 10), dok je s druge strane istina, kaže ista konstitucija, da su se životne prilike modernoga čovjeka sa socijalnog i s kulturnog gledišta tako duboko promijenile da je opravdano govoriti o novom razdoblju ljudske povijesti« (GS 54).

Radi se, dakle, o dubokom i ozbiljnom pitanju. Svi se mi vjernici nalazimo pred ugroženošću naše kršćanske vjere: ugrožen je teolog i propovjednik, kao i vjernik u tvornici ili uredu. Sila nevjere snažno prodire kao strašan požar i zahvaća one koji su do jučer mislili da su sigurni. Te opasnosti treba da smo danas svi mi svjesni. I stoga nam je potrebno jače pouzdanje i veće zalaganje u ozbiljnom radu, u studiju, u molitvi . . . Vrlo li jepo reče Bernanos: »Kad bih čudnim stjecajem okolnosti morao napustiti Crkvu ili kad bi me netko silom iz nje istjerao, ja ne bih pet minuta mogao živjeti bez nje. I vratio bih se u nju odmah makar u zarobljeničkoj košulji i ruku svezanih na leđima.«

U krilu Crkve, u tajanstvenom optjecaju milosti, u istinskom i iskrenom nastojanju čovjek vjernik, teolog, propovjednik naći će i danas za ovo vrijeme — samo ako se potruđi — prikladan rječnik, način tumačenja koja će razumjeti naš brat izvan Crkve i u samoj Crkvi a da se od prebogate baštine vjere i Evandjelja ne oduzme »nijedna jota, nijedna kovrčica slova« (Mt 5,18).